

Article Info	Araştırma Makalesi	
Title of Article	Kadınlar Dünyası Dergisinde Kadın ve Çocuk	
Corresponding Author	Samiye TUNÇ Mustafa Kemal Üniv. Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Anabilim Dalı samiyetunc@gmail.com	
Submission Date Admission Date	20/01/2018 / 15/03/2018	
How to Cite	SAMIYE T., (2018). Kadınlar Dünyası Dergisinde Kadın ve Çocuk , Kent Akademisi, 11 (33), Issue 1, Link :	ORCID NO: 0000-0002-2353-5249

Kadınlar Dünyası Dergisinde Kadın ve Çocuk

Samiye TUNÇ¹

¹ Mustafa Kemal Üniv. Fen Edebiyat Fak Tarih Bölümü Tarih Anabilim Dalı
samiyetunc@gmail.com

ABSTRACT:

Women and Children in The Women's World Magazine

Women's World magazine had an important place in the press life of the Ottoman period. Especially in the modernization process in the Ottoman Empire Magazine has included many articles on women's and children's upbringing. According to this magazine, which is made up entirely of Magazine Writers and majority of the reader's women, the place of the woman in society and the responsibilities of the child are examined.

Keywords: Women's World, Children, Magazines

Kadınlar Dünyası Dergisinde Kadın ve Çocuk

ÖZ:

Kadınlar Dünyası dergisi Osmanlı dönemi basın hayatında önemli bir yere sahipti. Dergide özellikle modernleşme sürecinde Osmanlı kadını ve çocuk terbiyesi üzerine birçok makale yer almıştır. Dergi Yazarlarının tamamının ve okuyucu kitlesinin çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu bu dergiye göre kadının toplumdaki yeri ve çocuk üzerinde ki sorumlulukları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadınlar Dünyası, Çocuk, Dergi

Kadınlar Dünyası Dergisinde Kadın ve Çocuk

GİRİŞ:

Kadınlar Dünyası dergisinde kadının mevcudiyeti her bakımdan incelenmekle beraber, daha çok annelik vasfıyla ele alınmaktadır. İlahi kanun tarafından kadına yüklenen annelik vazifesinin, kadınlar tarafından hakkıyla yerine getirilmesi üzerinde durulmakta, bu vazifenin incelikleri ile bilinmesinin gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. 1913-1921 yılları arasında aralıklı olarak yayım yapan Kadınlar Dünyası, hamilelik sürecinden doğuma, çocuğun bakımına,

terbiyesine ve eğitimine kadar her meseleye ayrıntıları ile değinmekte, makaleler serisi ile kadınların istifadesine sunulmaktadır. Dergi, kadın ve çocuk üzerine, ekseriya “devamı var” olarak ifade edilen, serbesti matbaası tarafından yazılmış makalelere yer vermektedir. Yazarlarının belirtilmediği bu makaleler serisi, anne olan kadınlar için rehber niteliği taşımaktadır.

1.Kadın ve Doğum

Terbiye-i Etfal başlığı altında kaleme alınan yazılar da hamilelik süreci kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Derginin ilk sayısında yer alan “Terbiye-i Etfal” başlıklı makalede Ortalama 270–280 gün sürdüğü ileri sürülen hamilelik döneminde kadınlarda çok değişik ve alışılmadık hallerin görüldüğü ifade edilmektedir. Bu makaleye göre bir kadının çocuğunu sağlıklı bir şekilde dünyaya getirebilmesi ve tehlikelerden koruması için bazı kaidelere uymak zorundadır. Hamile olan kadınlar yeme içme zamanlarına dikkat etmeli kendisine ve çocuğuna faydalı yiyecekleri tüketmelidir².

Dergi, ikinci sayısında da hamilelikle ilgili tavsiyeler vermeye devam etmektedir. Kadınlar Dünyası hamile olan kadınlara şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

Hamile olan kadınlar giyecekleri elbiseye dikkat etmekle sorumludurlar. Giyecekleri elbise gayet hafif, kadını sıkımayacak surette olmalıdır. Hamam ilk üç ay için önerilmemiş fakat dördüncü aydan sonra çocuğa faydalı olacağı ileri sürülmektedir. Hamam esnasında ne tok ne de aç olmalıdır. 6 ile 8 derece sıcaklıktaki su ile yıkanan hamile kadınların doğumunun kolay olacağı iddia edilmektedir. Ayrıca hamile kadınlara hızlı ve ani hareketlerden sakınmaları gerektiği önerilmiş, üçüncü ve yedinci aylarda hayvana binmesinin sakıncalı olduğu ifade edilmektedir. Hamile kadına havanın da tesiri vardır. Bu nedenle hamile kadın güneş gören, rutubetsiz ve havası kolay değişebilen odalarda oturmalıdır. Yoğun duygusal durumların da hamile kadına etkisi vardır. Fazlaca hırs, korku, hiddet, üzüntü ve fazlaca sevinç hamile kadına zarar verebilir. Bu nedenle hamile kadının her şeye ehemmiyet vermemesi gerektiği söylenmektedir³.

Hamile olan kadınlar oldukça hassaslaşırlar ve duyularında da bu hassaslaşma artar. Beklenmedik yerlerde ve zamanlarda burunlarına değişik kokular gelebilir ve özellikle de aklına gelen yiyeceklerin tadına bakmayı isterler. Bu belirtilere halk arasında “aşermek” denirdi⁴. Kadın bu dönemde taş toprak ve kömür gibi maddeleri dahi yemek isteyebilir. Bu tür maddeler kadına zarar vereceği için sadece göstermekle iktifa etmelidir⁵.

Hamilelik döneminde kadınların görme duyularının da nazik hale geldiğinden, bu dönemde daha çok güzel çocuk resimlerine bakmalarının iyi olacağı tavsiye edilmektedir⁶.

Hamile kadınlara yapılan bir başka tavsiye de; hamilelik rahatsızlıklarına karşı uygulanacak tedaviler hakkındadır. İştahsızlığa karşı ağaç matbuhu, bulantıya karşı limonata, soğuk su, bir bardak suya iki damla melisa ruhu, beşten on damlaya kadar taflan suyu damlatılmasının iyi geleceği önerilmektedir⁷.

Dergide yukarıdaki tavsiyeler yapıldıktan sonra, bunlara uyan kadınların sağlıklı bir hamilelik ve doğum geçirecekleri hatırlatılmaktadır.

Çocuğun doğumuyla beraber anne için yeni bir süreç başlamaktadır. Kadınlar Dünyası bu süreci takip etmekte anneye faydalı olabilecek yeni öneriler sunmaktadır. Yeni doğmuş bir bebeğin göbeğinin kesilmesi, temizliği, göbeğinin tımar edilmesi ve nasıl giydirileceği hususunda detaylı bilgiler verilmektedir.

²“Terbiye-i Etfâl”, S.1, 4 Nisan 1329, s.4.

³“Terbiye-i Etfâl”, S. 2, 5 Nisan 1329, s. 3.

⁴Günümüzde de halk arasında hala böyle bir anlayışın hâkim olduğu bilinmektedir.Bkz. “Terbiye-i Etfâl”, S.2, 5 Nisan 1329, s.3.

⁵“Terbiye-i Etfâl”, S.2, s.3.

⁶Bu anlayış hala devam etmekte olup, halk arasında hamile olan kadınlara, güzel resimlere veya güzel çocuklara bakmaları önerilmektedir. Bu tavsiyenin bir amacı da, doğacak çocuğun güzel olacağına inanılmasından kaynaklanmaktadır. Bkz. “Terbiye-i Etfâl”, S. 2, s. 3.

⁷Bu öneriler tıbbın öngördüğü tavsiyeler olup, hala toplumda bu uygulamalar mevcudiyetini korumaktadır. Dergi de okurlarına bu bilgileri “etibbânın” tavsiyesi olarak aktarmaktadır. Bkz. “Terbiye-i Etfâl”, S. 2, s. 3.

Öncelikle dergi, doğumun gerçekleşmesi sonrasında çocuk bağırmeden “habl-i sürrevisi” olarak ifade edilen göbeğinin kesilmemesi konusunda ikazda bulunmaktadır. Göbek dört parmak yukarıdan kesilmeli, keskin makas kullanılmalıdır. Eğer rahimde bir çocuk daha var ise tehlikeyi azaltmak için daha önce bağlanılan göbeğin dört parmak yukarısından yeniden bağlanılmalıdır. Bu önerilere uyulmaması halinde çocuğun hayatı tehlikeye gireceği⁸hatırlatılmaktadır.

Diğer bir konu ise yeni doğan bir çocuğun temizliğidir. Temizleme hususunda iki usulden bahsedilmektedir. Birincisi İngilizlerin diğeri ise Fransızların usulüdür. Fransız usulü; temiz bir bez ile adi zeytinyağı veya tatlı badem yağı ya da vazelin ile çocuğun her tarafını temizledikten sonra yaklaşık 28 derece sıcaklığında su ile yıkanmalıdır. İngiliz usulünde ise çocuk sadece sabunla temizlenir. Bu usullerin biriyle temizlenen çocuğun omuz ve kasıklarına “pudra” veya “nişasta” dökülmelidir. Bu yöntemle çocuğun pişik olmaması sağlanır⁹.

Dergide, göbeğin bakımına da yer verilerek; her gün göbek tımarının yapıp göbek düşünceye kadar bezlerin değiştirilmesini, ayrıca göbek düştükten sonra da yaranın kanaması halinde üzerine toz haline getirilmiş mazının dökülmesi tavsiye edilmektedir. Bu arada ebelerin yaptıkları bazı davranışlar örnek verilerek;

“Doğan çocuğun a‘zâsı gereği gibi katılmamış olacağından ba‘zı ebe taslaklarının yaptıkları gibi çocuğun a‘zâsını intizâma koymak zannıyla başını sıkamak, burnunu çekmek, çenesini basmak münâsibetsizliğine meydân vermemelidir”¹⁰ diye ikazda bulunmaktadır.

Yeni doğan bir çocuğun giyim usulünden de bahsedilmektedir. Günümüzde de hala mevcut olan kundaklama usulüne ve bu usulün çeşitlerine değinilmektedir. Osmanlı toplumunda yaygın bir şekilde kullanılan ve “sıkı kundaklama” olarak tabir edilen ilk usul, son derece zararlı görülmüştür. Çocuğun tüm uzuvlarının düzgün olması hasebiyle yapılan bu usul çocuğa sadece zarar vereceği ifade edilmektedir. Dergi ikinci usul olan İngiliz usulü kundaklama uygulamasını imkânsız olduğundan açıklama gereği duymamıştır. Adi kundaklama ise, çocuklar için en elverişli usul olarak görülmektedir. Bu kundaklama çeşidinde çocuğun her hareketi serbest kalır. Kundak koltuk altlarına götürülür ve çocuğun elleri açıkta bırakılır. Bu usul için kadınlara kesinlikle kundağın herhangi bir yerine toplu iğne koymamaları tavsiye edilmektedir¹¹.

Dergide, çocuklar için kullanılacak beşiklere de yer verilmekte ve beşiklerin nasıl olması gerektiği hususunda tavsiyelerde bulunmaktadır. Osmanlı toplumunda beşiğin daha çok ahşap veya demirden yapıldığı söylenmektedir. Çocuk zamanın çoğunu beşikte geçireceğinden beşikteki yatağın temiz ve rahat olmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca döşeğin yünden ve tüyden yapılmaması, bunların yerine sıcaklığı koruduğu ve pahaları tercih edilebilir olduğundan, eğrelti otu, papra yahut mısır yaprakları kullanılması tavsiye edilmektedir. Yatakların üstü sık dokunmuş çarşaf ile örtülmeli ve sık sık değiştirilmelidir. Çocuğun yastığının ise kırk santimetre boyunda, daire şeklinde, pamuk ya da eğrelti otu ile doldurulmasının makul olduğu ifade edilmektedir. Örtüye gelince, örtü mevsimine göre değiştirilmeli, kışın biri yünden, biri pamuktan iki yorgan kullanılmalıdır. Lüzumsuz eşyalar çocuğun üzerine konmamalıdır¹².

Kadınlar Dünyası’nın kendine görev edindiği sorumluluklardan biri de, kadınları bilgilendirme ve eğitimidir. Buna yönelik bir hizmet olarak hamilelik ve doğum konusunda bazı tıbbi bilgileri paylaşmak ve çeşitli tavsiyelerde bulunmak amacıyla çeşitli yazılar kaleme alındı. Bu eğitici yazıların bir amacı da, toplumda mevcut olan bazı yanlış inançları ve cehalet içerisinde yapılan davranışları ortadan kaldırmaktır. Çünkü bilinçsizce bazı davranışlar, yeni doğan çocuklarda fiziki bozukluklara ve sakatlıklara dahi neden olabilmekteydi. Örneğin; kundaklama şekli, yeni doğan çocuğun uzuvlarını sıkma gibi davranışları sayabiliriz. Bu tür davranışlar eleştirilerek, doğru olan hareket tarzları hakkında kadınlara tavsiyelerde bulunulmaktaydı.

⁸“Terbiye-i Etfâl”, S. 3, 6 Nisan 1329, s.1-2.

⁹“Terbiye-i Etfâl”, S. 3, s.1-2.

¹⁰“Terbiye-i Etfâl”, S. 3, s.1-2.

¹¹“Terbiye-i Etfâl”, S.4, 7 Nisan 1329, s.3-4.

¹² “Terbiye-i Etfâl”, S. 4, 7 Nisan 1329, s. 4.

2. Emzirme ve Çocuk Bakımı

Anne sütünün çocuk için hayati bir önemi olması hasebiyle, dergide “*Terbiye-i Etfâl*” başlığı altında seri yazıda bu konuya da yer verilmektedir¹³.Konu bir annenin dikkat etmesi ve yapması gereken hususları hatırlatma ve bilgilendirme olmakla beraber, verilen faydalı bilgiler toplumun genel anlayışını da yansıtmaya açısından önem arz etmektedir.

Dergide “*fi’il-i irzâ’*” olarak tabir edilen emzirme fiili dört kısımda incelenmektedir. Bunlar; bizzat anne tarafından emzirilme (irzâ’-i mâderî), sütanne tarafından emzirilme (irzâ’-i gayr-i mâderî), hayvan sütüyle besleme (irzâ’-i sinâ’î) ve süt dışındaki yiyeceklerle besleme şeklindedir (irzâ’-i iştirâkî).

Yeni doğan çocuğun anne tarafından emzirilmesi hususu ile ilgili olarak, öncelikle geçmişte annelerin yaptığı bir hatanın yapılmaması konusunda kadınlara hatırlatma da bulunmaktadır. Şöyle ki; eskiden doğum yapan kadınların bir çoğu yeni doğan çocuğa, anne sütünü iki veya üç gün sonra vermeye başladıkları, onun yerine bu süre zarfında çocuğa şekerli anason, peynir şekeri gibi maddeler verdikleri, bu tür davranışın yanlış olduğu ifade edilmektedir. Yeni doğan çocuk için yapılacak en doğru şeyin, herhangi bir menfi durum hâsıl olmamışsa, bizzat anne tarafından emzirilmesidir. Anneden gelen ilk süte halk dilinde “*ağz*” olarak tabir edilmektedir ki, bu süt çocuk için çok öneme haizdir¹⁴. Ancak bazı durumlarda da doğan çocuğun zayıf olması veya vaktinden önce doğmuş olması gibi sebeplerden dolayı, memeyi tutmakta zorlanan çocuklar da olabilir. Bu gibi durumlarda da anne sütünü kaşıkla vermek gerekir. Şayet annenin meme başları küçük veya süt akıntısı meydana gelmiyorsa, yetişkin çocuğa emzirme yoluyla bu sorunun çözülebileceği tavsiyesinde bulunmaktadır¹⁵.

Yirmi dört saat için çocuğa verilecek süt miktarı da bir cetvel mahiyetinde verilmektedir. Bu cetvel sayesinde, bir emzirmede veya yirmi dört saatte çocuğun ihtiyaç duyduğu süt miktarını tayin etmek için annelere olanak sağlanmaktadır. Çocuğu susturmak için karnı açtır düşüncesiyle sık sık meme verilmemelidir. Çocuğun ağlaması sadece açlıktan ileri gelmemektedir. Bu nedenle anne bilinçli hareket etmeli, çocuğun bakımı için yapılması gerekenleri bilmelidir¹⁶. Emzirme vakitleri ise ilk aylarda gündüz iki saatte bir, gece üç dört defa olması ve emzirme vakitlerine dikkat edilmesi tavsiye edilmektedir¹⁷.

Bazı nedenlerden dolayı annesi tarafından emzirilemeyen çocuklar sütanneye verilebilir. Doğal olarak çocuğa uygun bir sütannenin bulunması son derece güç bir durumdur. Sütannenin isteğe uygun olup olmadığı bazı tetkikler sonucu anlaşılabilir. Bu nedenle öncelikle sütannenin bir doktor tarafından muayene edilmesi gerekir. Sütannede bulaşıcı hastalığın olmaması en başta aranan şarttır. Sütannelerin yaşını da dikkate almak gerekir.Nitekim sütannelik için,yirmi ile otuz beş yaş arasında olanlar,daha faydalı olduğundan tercih edilmelidir¹⁸.

Sütannelerin mizacında bazı vasıfların olması gerekir. Tabiatı, halim selim ve her hususta vasati olan, çocuğu eğlendirmeye gücü yeten sütannelerin tercih edilmesi öngörülen karakter yapısıdır. Ahlaken tasvip edilmeyen bir kadını ev ahalisine dâhil edilmesi çocuğa zarar verebileceğinden mahsurludur. Ayrıca sütanne ile yeni doğan çocuğun

¹³Bu seri yazıların yazarı belli olmamakla beraber “Cenâb-ı Hakk biz vâlidelere çocuğunu emzirecek vesâ’iti zihne hayret verecek derecede tehyî’e etmiştir” ifadesinden kadın olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. “*Terbiye-i Etfâl*”, S. 5, 8 Nisan 1329, s.4.

¹⁴“Tabî‘at çocuğa birinci gıdâ olmak, bağırsakların sâthlarını temizleyerek kuvve-i ‘uzviyyesini uyandırmak için vâlîde memelerinden süt gelinceye kadar, rengi sarı, lüzûcetli bir mâyi‘ tahsis etmiştir, ki lisân-ı ‘avâmda buna “*âğz*” denir. Çocuğa bundan vermek fâ’idelidir”. Bkz. “*Terbiye-i Etfâl*”, S. 5, s. 4.

¹⁵“Ba‘zen çocuğa za‘yıflıktan yâhûd vaktinden evvel gelmesinden ilk günlerde memeyi tutturmak, emzirmek güç olur. Bu gibi hâlât zuhûrunda vâlidesinin sütünü kaşıkla vermek icâb eder. Eğer vâlidesinin meme başları küçük yâhûd müdevver ise çocuğa süt emzirtmek güç olur. Meme başlarını büyötmek lâzımdır. Bunun için memeyi ya büyük bir çocuğa emzirtmelidir yâhûd ecz-hânelerde satılan âletlere mürâca‘at etmelidir”. Bkz.“*Terbiye-i Etfâl*”, S. 5, s. 4.

¹⁶ “*Terbiye-i Etfâl*”, S. 6, 9 Nisan 1329, s. 4.Çocuğun alacağı süt miktarı gram olarak hesaplanmıştır.

¹⁷“Köylü kadınların yaptıkları gibi memeyi dâ’imî sûrette çocuğun ağızında bırakmak câ’iz olmadığı gibi iş ile uğraşık çocuğu aç bırakmak da câ’iz değildir. Bu gibi hâller mazarrâtı mücibtir. Birincisinde çocuk fesâd-ı mi‘deye uğrar, ikincisinde sütün su kısmını emer”. Bkz. “*Terbiye-i Etfâl*”, S.7,10 Nisan 1329, s.4.

¹⁸“...Çünkü yirmi yaşından aşağı olanların sütü şekeri az, azotlu maddesi ile yağı çok olur. Âdetâ manda sütüne benzer. Otuz beş yaşından ziyâde olanların dahi sütünde mevâdd-ı gıdâiye azdır. Suyun mikdârı ziyâdedir...”. Bkz. “*Terbiye-i Etfâl*”, S. 9, 12 Nisan 1329, s.4.

bir yatakta yatmasına da izin verilmemelidir. Zira rahatını bozmak istemeyen sütanne çocuğu yatırarak emzirebilir ve bu davranış çocuğun felaketine neden olabilir. Çocuğun emzirilmesinden sonra beşiğe konacağından emin olmak için sütanneye dar yatak verilmesi tavsiye edilmektedir¹⁹.

Bazı durumlarda yeni doğan çocuklar, anne veya sütannenin sütüyle beslenmeyi kabul etmeyebilirler. Bu gibi durumlarda da çocuğu hayvan sütü ile beslemek gerekir. Bunun için çocuğu doğrudan doğruya hayvan memesiyle emzirmeye alıştırmaktır. Çocuğa memesinden süt vermek için en uygun hayvanın merkep olduğu ifade edilmektedir. Çünkü dişi merkebin sütü insan sütüne benzemektedir. İkinci olarak keçi sütü önerilmekte olup, keçilere has olan ağır koku az olduğu için, boynuzsuz, kılları uzun beyaz veya kırmızı renkte olan keçilerin sütü tavsiye edilmektedir. Doğrudan hayvan memesiyle emzirilemeyen çocuklar ise, kaşık, emzik vasıtasıyla hayvan sütü verilebilir. İnek ve keçi sütü çocuğa verilirken anne sütüne benzemesi için, içine su ve şeker ilave edilmesinin sağlıklı olduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda çocuğa verilecek sütün içine ilave edilecek su miktarı bir cetvel ile şematize edilmekte, şeker miktarı ise aylara göre dirhem cinsinden gösterilmektedir²⁰.

Bazı köylü kadınlar ise, yeni doğan çocuklarına et suyu ile pişirilmiş ekmeğin içi vermekte oldukları için eleştirilerek²¹, çocuğa altı aya kadar anne sütü dışında herhangi bir gıdanın verilmemesi tavsiye edilmektedir. Bu hususta, çocuğunu insan sütü dışında beslemek zorunda kalan annelere bilgi vermek amacıyla, Avrupa'da hazırlanan ve eczanelerde satılan çocuk gıdalarından bahsedilerek, bu gıdaların ekseriya yağı alınmış inek sütü türünden olduğu için verilmesi tavsiye edilmektedir²².

Dergide, “*fitâm*” olarak tabir edilen çocuğun süttten kesilmesi fiiline de yer vermektedir. Bu hususta, çocuğun tedrici olarak süttten kesilmesinin sağlıklı olduğu, bunun için deanne sütü ile beslenen çocuğa her geçen gün süt verme arasının uzatılması ve ilave gıdalara geçilmesi önerilmektedir. Süttten kesmenin vaktini de tayin etmek, çocuğun bünyesine göre değişiklik gösterebildiğinden, bu işleme on sekizinci ile yirmi dördüncü ayın sonunda başlanılmalıdır. Kesme işlemi, ilkbahar veya sonbahar ayları içerisinde başlanılmalı ve ilk olarak geceleri uygulanmalıdır. Şayet çocuk süttten kesilmesi esnasında zorlanmakta ise, meme başlarına sarısabır, sülfato suyu gibi acı maddeler sürülmelidir. Anne, süttten kesme sonrası süt salgısını engellemek amacıyla, sulu yiyeceklerden sakıncalı, sorun çözülmez ise kafuri merhemle memenin her tarafını ovarak üzerine zamlı pamuk bağlaması tavsiye edilmektedir²³.

Çocukların temel bakım ihtiyaçları hususunda da birtakım bilgiler yer almaktadır. Buna göre; çocukların kirlenen bezleri sık sık değiştirilmesi²⁴ ve haftada en az iki üç kez banyo ettirilmesi, bununla birlikte ilk aylarda çocukların banyo süresi, iki üç dakika ile sınırlı tutulması önerilmektedir. Çocukları tok karnına banyo ettirilmesinin sakıncalı olup, şayet süt emmişse bir saat, başka gıdalarla beslenmişse iki saat sonra banyo yaptırılmalıdır. Çocukların başında hâsıl olan kabukların giderilmesi için de badem yağı kullanılması tavsiye edilmektedir²⁵.

Çocuğun ilk defa ev dışına çıkarılması kırk günün akabinde uygun görülmektedir²⁶. Bu geleneksel anlayış halk arasında *kırk çıkarılması* olarak tabir edilmekte olup, günümüzde de halk arasında hala varlığını sürdürmektedir.

Dergide çocukların uyku düzeni ile ilgili temel bilgiler de yer almaktadır. Uykuda bulunan çocukların aniden uyandırmak sakıncalı olup, beşikteki çocuğu hızlı sallamanın da zararlı olduğu ifade edilmektedir²⁷.

Çocuk uyanık olduğu halde beşiğe konulmalı ve her ağlamasında kucağa alınmamalıdır. Çocuk her ağladığında istediği verilirse, her durumda ağlamayı adet edinir. Böyle olumsuz bir durumun oluşmasına meydan vermemek için, alınması gereken tedbirse şu olmalıdır:

¹⁹ “Terbiye-i Etfâl”, S.10, 13 Nisan 1329, s.4.

²⁰ “Terbiye-i Etfâl”, S.11, 14 Nisan 1329, s.4.

²¹ “Köylü kadınların ekseri, çocuklarına ilk haftada un ve inek sütünden yapılmış bir nevi bulamaç verirler. Bazı kadınlar ise ararot ve et suyuyla pişmiş ekmeğin içi verirler. Bu pek fenâdır”. Bkz. “Terbiye-i Etfâl”, S. 12, 15 Nisan 1329, s. 4.

²² “Terbiye-i Etfâl”, S. 13, 16 Nisan 1329, s. 4.

²³ “Terbiye-i Etfâl”, S. 15, 18 Nisan 1329, s. 4.

²⁴ “Terbiye-i Etfâl”, S. 16, 19 Nisan 1329, s. 4.

²⁵ “Terbiye-i Etfâl”, S. 17, 20 Nisan 1329, s. 4.

²⁶ “Terbiye-i Etfâl”, S. 18, 21 Nisan 1329, s. 4.

²⁷ “Bazı kadınlar çocuklarını çabuk uyutmak için beşiği gâyet hızlı sallar. Bu fenâdır, Çünkü bî-çâre çocuk hem sersem, hem de mi‘desi bulanarak kusmasına sebep olur”. Bkz. “Terbiye-i Etfâl”, S. 20, 23 Nisan 1329, s. 4.

“...Bu halde çocuğun keyfine tâbi’ olmayarak ittihâz olunacak en güzel tedbîr, müsâ’ade olunabilecek arzularını mümkün mertebe kendisi istemeden evvel keşfedib icrâ etmektedir”²⁸.

Dergide çeşitli makale serilerinde; çocuk bakımı, beslenmesi, sağlığı, büyüme ve gelişmesi ile ilgili olarak annelerin istifadesine sunulan faydalı önemli yazılara da rastlanılmaktadır²⁹.

Çocukların öz bakım ihtiyaçları ile ilgili verilen bu detaylı bilgiler bir anne için rehber niteliği taşımaktadır. Çocukların bakımı sağlanırken pratik ve çözüm üretici bilgilere yer verilmekte, bunun yanı sıra yer yer toplum nazarında bilinen ve uygulanan fakat çocuk için zararlı olan geleneklere de karşı çıkılmaktadır. Osmanlı toplumunda çocuk bakımı için önerilen birçok tavsiye günümüz toplumunda da hala mevcudiyetini korumaktadır.

3. Çocuk Terbiyesi

Kadınlar Dünyası’nda, toplumsal yapıda amaçlanan değişim için kadınlara yüklenen vazifenin büyüklüğü, çocuk terbiyesi üzerine inşa edildiği görülmektedir. Kadının bu vazifesi aynı zamanda bir dönüşüm hareketiydi. Zira ana rahminde dünyaya gelen bir çocuğun, hiçbir şeye kabiliyeti olmamasına karşın, annelerin o mukaddes ellerinde şekillenmekteydi. Bunun için öncelikle annelerin ilim ve irfan sahibi olarak yetiştirilmesi elzemdi. Bu hususta dergide yayınlanan bir makalede;

“... ‘Ulûm ve ma’ârif erkeklerden ziyâde kadınlara elzemdir. Çünkü cihân-ı medeniyette nisâ kısmı pek büyük bir mevki’ tutmuştur. Bugün şâ’iri de, filozofu da, muhter’î de, pâdişâhı da kucağımızda yetiştirdiği gibi mücrim, cânî, câhilde yetişiyor”³⁰ denilmek suretiyle bir toplumun şekillenmesinde, annenin rolünün önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Azize Şadi, bir milletin yükselmesi ve ilerlemesini, şefkatli anaların kucağında terbiye alan çocukların yetişmesiyle sağlanacağını düşünmekteydi. Ancakisinde yaşadığı toplumun, bu vazifeyi icra etmekten çok uzak olduğunu ve çocukların istenilen ölçüde yetiştirilememesinden şikâyet etmekteydi. Oysa bir toplumun tükenmesi, çocuklara verilen bu ilk terbiyenin eksikliğinden kaynaklanmaktaydı. Bu sebeple mevcut durumun vahametini hanımlara göstermek amacıyla onlara hitaben;

“Hanımlar! Evlâdlarımızın terbiye-i ibtidâ’iyeleri noksân olacak olursa şimdiden bilmiş olalım ki hem o zavallılar, hem de millet ve vatanımızı inkirâza mahkûm etmiş oluruz. Çünkü terbiye-i ibtidâ’iyesi noksân olan milletin neticesi işte şu içerisinde bulunduğumuz hâl-i esef-engimizdir...”³¹ diyerek bu husus üzerine dikkatleri çekmektedir³¹.

Fakat çocuklara nasıl bir terbiye verilecekti? Geleneksel anlayışta terbiye olgusu yanlış anlaşılma olup, çocuğun yaramazlık etmemesi, büyüklerin yanında dilsiz gibi oturması, uslu ve sessiz durması olarak telakki edilmektedir. Oysa terbiye kavramı çok farklı manalar taşımaktadır. Bu hususta Sıdka Ali Rıza çocuk terbiyesini;

“...Hulâsa tam ma’nasıyla çocuk terbiye etmek, vatana, cem’iyyete sağlam vücûdlu, münevver fikirli, ‘âli vicdânli, güzel ahlâklı evlâd yetiştirmek demektir”³² şeklinde açıklamaktadır³².

Dergide çocuk terbiyesi ile ilgili kaleme alınan yazılarda, çocuk terbiyesinin nasıl olması gerektiği izah edilirken, aynı zamanda toplumda yapılan yanlış muameleler hususunda ciddi eleştiriler yapılmaktadır. Bu hususta özellikle Nazife İclâl tarafından kaleme alınan makalelerde çocuğun ilk terbiyesi ile alakalı ehemmiyetli bilgiler yer almakta olup, çocukların büyütülmesi esnasında uygulanan bazı yanlış metotların sakıncalarını özetle şu şekilde ifade etmektedir:

Çocuk dünyaya ağlayarak gözlerini açmaktadır. Fakat biraz büyüyen çocukların henüz küçük yaşta olmaları dikkate alınmadan ağladığı zaman susmaması üzerine anne baba tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Ebeveynin verdiği bu tepki karşısında çocuk daha fazla korktuğu için ağlamasına devam eder, bunun üzerine ebeveyni tarafından dövülür.

²⁸“Terbiye-i Etfâl”, S. 21, 24 Nisan 1329, s. 4.

²⁹Bkz. İkbâl İsmail, “Çocuklarımıza Nasıl Bakmalı”, S. 124, 125, 126; ayrıca Fransızcadan iktibas edilmiş olan ve dergide Muzaffer Refik tarafından kaleme alınmış olan makalelerde de ayrıntılı bilgi bulmak mümkündür. Bkz. M. Refik, “Çocuğun Beden ve Ruhu”, S. 51, 68, 73, 74, 95.

³⁰Şâmlı S. L., “Hayât-ı Nisviyemizde Fikdân-ı Ma’ârif”, S.8, 11 Nisan 1329, s.3.

³¹ Azize Şadi, “Terbiye-i İbtidâ’iye”, S.19, 22 Nisan 1329, s.3-4.

³² Sıdka Ali Rıza, “Usûl-i Terbiye Nakîsalarımızdan”, S. 34, 7 Mayıs 1329, s.2.

Dayağın çocuk için alışkanlık haline gelmesi üzerine asıl sorun burada baş göstermektedir. Gulyabanilerle korkutulan çocuğun zamanla buna da ehemmiyet vermemesi, çocukların ahlaken noksan yetişmesine neden olmaktadır³³.

N. İclal, korku hissinin çocuk üzerinde bıraktığı bu olumsuz tesirin topluma nasıl sirayet ettiğini bu bakış açısıyla ifade etmektedir. Onun çocuk psikolojisine yönelik bir asır önceki bu tespitleri çok yerinde olup, bu bilimsel bakış ölçütü bugün dahi geçerliliğini korumaktadır.

Eğitim çağına gelmiş çocukların okula başlamasıyla çocuklarda görülen hevesin aile ilgisizliği nedeniyle tükenmesini N. İclal şu şekilde eleştiri konusu yapmaktadır:

“...Çocuk biraz okumağa başladığı vakit tabii kendisinde okumak için bir heves hâsıl olur. Lâkin ne kadar olsa küçük bulunması itibariyle bu heves muvakkat olup âilesi tarafından da ihmâl edilecek olursa büsbütün bu heves zâil olarak işi tembelliğe vurur”³⁴.N. İclal’in pedagojik anlamda ileri sürdüğü bu tespit çocuk eğitimi açısından son derece önemlidir.

Bununla beraber dergide çocuğun mürebbiyelik vazifesi sadece anneye uygun görülmemekte ikinci bir mürebbiyeye cevaz verilmemektedir. Zira çocuk annesinin elinde şekillenmeli, vatana yetiştirilmeliydi. N. İclal bu konu ile ilgili düşüncesini şu şekilde açıklamaktadır:

“... Her ne olursa olsun bir çocuğun mürebbiyelik vazifesini ancak vâlide yapmalı ve bu vazifeyi başka birine ihâle etmekten sakınmalı ve hatta korkmalıdır”³⁵.

N. İclal, yine aynı makalede meslek seçiminde çocukların kararlarına saygı duyulması gerektiği üzerinde durmaktadır. Çocuk hangi mesleği icra edeceği hususunda desteklenmeli, çocuğa tamamen serbestlik sağlanmalıdır. Bu nedenle çocuğunun ticaretle uğraşmayı sadece Bab-ı âlide kâtip olmasını isteyen validelere N. İclal şu şekilde cevap vermektedir:

“...Artık ne saçma sapân, batıl fikirleri bırakmalı ve bir çocuğa meslek intihâbında temamiyle serbesti vermeli. Hatta o kadar ki ben bir kunduracı, demirciolacağım diyen bir evlâda “peki!” diye cevap vermelidir. Zira bunda daha büyük menfa‘at ve faideler vardır. N. İclal çocukların meslek seçinde özgür bırakılmasını tavsiye etmektedir.

Bir çocuğu büyüklerin yanında bulunmasını ve konuşmasını yasaklamanın yanlışlığına da dikkat çekilmektedir. Oysa çocukların, büyüklerin yanında bulunması onları ilmen ve fikren geliştirecektir. Bu esnada görülen yanlış bir fikir ve davranış ebeveynler tarafından düzeltilmesi gerekir. Toplumun terbiye usulündeki diğer bir eksikliği ise, çocuğun yalancılıkla suçlanmasıdır. Çocuğa “sen yalancı bir çocuksun, adam olmayacaksın” gibi ifadeler kullanıldığında, çocuk üzerinde olumsuz etkilere neden olacağından, ebeveynlerin bu tür sözlerden kaçınmaları gerektiğine dikkat çekilmektedir³⁶.

Terbiye sanatını bilmeyen annelerin çocuklarına haset ve kıskançlık duyguları telkin etmesi, toplumsal bir dert olarak telakki edilmişti. S.A. Rıza Bu menfi duyguların çocuğun karakteri haline nasıl geldiği üzerinde durmakta, bu hususta şu örneği vermektedir:

“Valide meselâ çocuğuna bir şey yedirmek, içirmek ister, onda rağbetsizlik görünce diğer bir çocuğa “Gel yavrum, sen ye, sen iç!” diyerek kendi çocuğunda hiss-i hased uyandırır, bu his gittikçe büyür, kuvvet bulur”³⁷.

Dergide, rekabet (istirkap) duygusunun da çocuk üzerindeki olumsuz etkisi tartışılarak, bu duygunun toplumu geliştirmesine hizmet edeceği düşüncesinde olanlara şu şekilde cevap verilmektedir:

³³ Nazife İclâl, “Bir Çocuk İlk Terbiye-i Agûş-ı Maderde Alır”, S. 21, 24 Nisan 1329, s. 3.

³⁴ N. İclâl, “Bir Çocuk İlk Terbiye-i Agûş-ı Maderde Alır”, S.25, 28 Nisan 1329, s.2.

³⁵ N. İclâl, “Bir Çocuk İlk Terbiye-i Agûş-ı Maderde Alır”, S.29, 2 Mayıs 1329,s.2.

³⁶ “Çünkü bir çocuğa iyi olduğu ciddiyetle söylenirse o çocuk öyle görünmeye ve nihâyet öyle olmaya çalışır. Bilâkis fenâ olduğu söylenirse ümid, izzet-i nefis kırılırsa artık iyi olmaya uğraşmaz. İşte bu san‘at-ı terbiyenin bir sırrıdır”. Bkz. S. A. Rıza, “Usûl-i Terbiye Nakîsalarımızdan”, S. 34, s. 2. Ayrıca bu makalede, çocuk terbiyesi hususu ile alakalı Avrupalıların birçok eser telif ettikleri vurgulanmakta, buna karşılık Osmanlı toplumunun hala bu hususta lakayt kaldığı ve göreneklerinin esiri olduğu da ifade edilmektedir.

³⁷ S. A. Rıza, “Usûl-i Terbiye Nakîsalarımızdan”, S.36, 9 Mayıs 1329, s.3.

“...Bunun için terbiye-i etfâl mesele-i dakikasında bu vâsıtaya mürâca’at edilmeyip çocuğa “Şunlar vazifelerindir, onları elinden geldiği kadar yap!” demeli, fakat “ Falânı geçmeye çalış!”³⁸ dememelidir. Bu tavsiyeye riayet eden her anne çocuğunu kıskançlık gibi menfi duyguların pençesinden kurtarmış olacaktır.

M.Belkıs’da çocuğun alacağı ilk terbiyede şiddet usulünün topluma zararları üzerinde durmaktadır. Ebeveynlerin çocuk terbiyesi ile meşgul olurken, sabırlı ve son derece hoşgörülü olmalarını istemektedir. Çocuğa cebren bir şey yaptırmak, istenileni yapmayan çocuğun ise ebeveyni tarafından dövülmesi vb. gibi şiddete dayalı yöntemlerle büyütülen çocukların gelecekte ihtilalcı bir ruha sahip olduklarını dile getirerek;

“Evet, bu terbiye ile çocuklarımızı nezih bir rûha değil tâbi’ata medeniliğe hâkimiyet-i ictimâ’iye, dîne her şeye karşı büyük bir ihtilalcı rûhuna mâlik olarak yetiştiriyoruz. ‘Ailelerimizin içindeki hürmetsizlikde bu terbiyenin bir neticesidir. Fazla sözü zâ’id görüyorum”³⁹ demek suretiyle sosyal değerlerde meydana getirdiği yaraya işaret etmektedir. Yine o; ihtilalcı ruhla yetişen çocukların sıkıntılı bir toplumun daha fazla zeval bulmasına neden olacağını hatırlatarak, büyük bir millet olabilmek için bu tür sakıncalı yöntemlerle çocuk yetiştirmekten vazgeçilmesini ikaz etmektedir⁴⁰.

M. Belkıs’ın çocuk terbiyesinde elzem olarak gördüğü bir diğer konuda, çocuklarda dikkatin önemidir. O bu hususta, duyarlı bir toplumun meydana gelebilmesi için, ilk önce çocukların duyarlı yetiştirilmesi gerektiğini ifade eder. Ancak içinde bulunduğu toplumu, görememe hastalığına yakalanmakla suçlayarak, kâinatta her şey dikkat duygusuyla keşfedilebildiğini hatırlatır. Bu nedenle çocuğun ilk terbiyesine, dikkat olgusuyla başlanması önemlidir. Eğer çocuk dikkat fonksiyonunu gereği gibi kullanabilirse, çocukta düşünme, muhakeme ve hayal kurma gibi yeteneklerin de gelişebileceğini dile getiren M. Belkıs, bu konuda şu hususlara dikkat çekmektedir:

“Hiç şüphe yokdur ki ta’akkulun birinci vazîfesini dikkat ya’nî eşyâyı ve hadisâtı bütün ma’nâsıyla görmektir. Çünkü görmek, hissetmek olmasa ‘akl; muhâkeme, temyîz ve tahâyüül gibi vazîfelerini icrâ edemez”⁴¹.

M. Belkıs, çocuk terbiyesinde aileye mensup her ferдин müdahil olmasını, toplumun diğer bir eksikliği olarak görmektedir. Ona göre; ailenin tek hâkimi anne olmalıdır. Çocuk terbiyesine aile bireylerinden hiç kimse müdahale etmemeli, anne ise harici bir müdahaleye mani olmalıdır. Toplumda çocuğun ya her dediği yapılmakta veya hiçbir harekette bulunmasına müsaade edilmemektedir. Artık bu eski terbiye usulleri bırakılmalı, sopa ve ceza vb. gibi usullerle çocuğu terbiye etmeye çalışılmamalı⁴², bunun yerine terbiye sınırları içerisinde çocuğun her hareketine izin verilmelidir⁴³.

Bir toplumun manevi ve ruhi olarak ilerlemesini, bedeni ve maddi gelişmeye bağlayan A. Cevat’ta, sağlam düşüncenin sağlam vücutta olduğunu, bu nedenle annelerin beden terbiyesi için açılan spor kulüplerine evlatlarını göndermelerini istemektedir⁴⁴. Çünkü o, Avrupa ilerleyişini, beden terbiyesi ahlakına verdiği öneme borçlu olduğunu ve beden terakki eden her toplumun gelişmesi ve ilerlemesi de bu yolla olacağına inanmaktaydı⁴⁵.

A. Cevat’ın, çocuk terbiyesine yönelik dikkat çeken bir başka teklifi de; çocukları hayata hazırlamak için, onlara iktisadi öğretmeyi savunmaktadır. Toplumun gelişmesi ve güçlenmesi, iktisat kavramının anlaşılmasıyla

³⁸ S. A. Rıza, “Usûl-i Terbiye Nakîsalarımızdan”, S. 36, s. 3.

³⁹ M. Belkıs, “Terbiye-i İbtidâ’iyede Te’ðîbin Zarârları”, S.61, 3 Haziran 1329, s.4.

⁴⁰ M. Belkıs, “Terbiye-i İbtidâ’iyede Te’ðîbin Zarârları”, s.4.

⁴¹ M. Belkıs, “Terbiye-i İbtidâ’iyede Dikkatin Mevkî’”, S.65, 7 Haziran 1329, s.3.

⁴²“On beş yirmi sene evvel muhîtü’l-ma’âriflerin birçok sayfalarını işğâl eden ‘ilm-i terbiye-i etfâl fâsılları artık bugün ehemmiyetlerini kaybetmişdir. Çocuk sopa ile cezâ ile yola gelmez”. Bkz. M. Belkıs, “Terbiye-i İbtidâ’iyede Te’ðîbin Zarârları”, S.70, 12 Haziran 1329,s.3.

⁴³M. Belkıs, “Terbiye-i İbtidâ’iyede Te’ðîbin Zarârları”, S.70, s.3.

⁴⁴“...Acaba hangi vâlide çocuğunu top oynatmaya, jimnastik yaptırmaya yolladı? Eğer buna müsâ’ade etmiş olsalardı âilenin sû-i teşekkülüyle tevellüd eden nahif çocuğun adalâtını, bünyesini kuvvetleştirmiş olurlardı”. Bkz. A. Cevat, “Tereddiyât-ı Bedeniyye”, S.97, 9 Temmuz 1329, s.4.

⁴⁵“Bugün Avrupada gördüğümüz terâkkiyât-ı ‘umûmiyyenin müvellidi esbâb-ı asliyesi hep bedendeki terâkki ve tekâmüldür”. Bkz. A. Cevat, “Tereddiyât-ı Bedeniyye-2”, S.102, 27 Temmuz 1329, s.7.

gerçekleşecekti. Çünkü milli hayatın bekası parayla sağlanacak, parayı ise iktisat doğuracaktı. Bu sebeple çocukların terbiyesi bu anlayışa göre verilmeliydi⁴⁶.

Dergide, çocuk terbiyesi ile ilgili olarak, anne ve evlat arasında geçen bir diyaloga da yer verilmektedir. Diyalogda; annesi, çocuğu Adile'ye vatan ve millet sevgisini vermeye çalışarak, "Sevgili kızım ben ölürsem sen yaşarsın fakat vatan ölürse yaşayamazsın. Bunun için vatanını çok sevmelisin"⁴⁷ nasihatinde bulunarak, vatan sevgisinin bir millet için ne anlama geldiğini aşılamaya çalışmaktadır.

Yine aynı diyalogda; Bulgarların Osmanlı toplumuna yapmış olduğu zulümlerin tasviri yapılmakta ve çocuktan ülkenin düşmanlarını tanıması istenmektedir.

Elbette çocukları bu hissiyatlarla yetiştirmek ne kadar doğruydı? Ancak unutmamak gerekir ki; Osmanlı Devleti, Balkan savaşlarından henüz çıkmıştı ve toplumda oluşan hazin bir durum söz konusuydu. Bu kırılmalığın ve hissiyatın neticesinde çocuklara vatan ve millet sevgisi ile beraber, düşmanlık kavramı da öğretilmekte, hatta çocuklar büyüdüklerinde düşmanlardan milletin intikamını alması hususunda bilinçlendirilmeye çalışılmaktadır⁴⁸.

Ancak bu hissiyatın geçici bir durum olduğunun ve herkesin de aynı düşüncelere sahip olmadığını bilinmesi gerekir. Nitekim S. A. Rıza, annenin çocuk terbiyesindeki bir vazifesinin de evladını fikren terbiye etmek olduğunu, çocukların zihinlerini birtakım yalan yanlış hurafe bilgilerle doldurmanın en büyük tehlike olduğuna işaret etmekte ve çocuğa karşı doğru yaklaşımın nasıl olması gerektiğini de şu sözlerle ifade etmektedir:

"Hâlbuki çocuğunun zihnini, fikrini dâima hakikât taharrisine sevk etmek ilk terbiye-i fikriyeyi verecek olan vâlidinin en mühim vâzifelerindedir. Çocuk mâdemki bir şey, bir hakikât öğrenmek merakındadır, bu bir fırsat ve ni'mettir, kaçırmaya gelmez! Çocuğun merak etmediği bir zamânda verilmek istenilen efkâr ve ma'lûmat ise zihnine nakş olunmayıb bir kulağından girse bile derhâl diğerinden çıkar"⁴⁹.

Çocukların güzel ahlakla yetiştirilmesinin, annenin hem şahsi hem de vatani vazifesi olduğunu söyleyen A. Cevat, bu vazifeyi hakkıyla icra etmeyen annelerin vatanlarına nankörlük etmiş olacağını düşünmektedir. Bu nedenle annelerin maddi ve manevi fedakârlıkta bulunması gerektiğini, hatta artırdıkları terbiyesine harcamalarını istemektedir. Bazı kadınların çocuğunu terbiye ederken evladının mizacında meydana gelen menfilikler karşısında "Ah kardeş, ne yapsak nâfile. İnsanın hilkâtinde olmalı" vb. gibi kullandıkları ifadeleri de eleştirmekte ve bu anlayışa sahip olan kadınlara yönelik olarak şu tavsiyede bulunmaktadır:

"Sen o çocuğun edvâr-ı selâseye 'âid terbiyelerinden hiçbirini ifâ edemediğin için neticede çocuğu terbiyesiz buluyorsun. Her ne olursa olsun kabâhati dâima çocukda değil, birazda kendi kusûrlarımızda aramalıyız"⁵⁰.

Çocuk terbiyesinde anne kadar babanın da önemli rol oynadığını ifade eden Sacide Hanım, ebeveynlerin evlatlarına güzel hasletleri temsil yoluyla öğretmelerini önermektedir. Çünkü çocuklar, daha çok muhataplarını örnek almakta ve onları taklit etmektedir. Bu hususta şu sözleri sarf etmektedir:

"Vâlideler te'sîri daha çok olduğundan hep vâlidelerden bahs ediyorum. Tâbî'î buna pederde dâhildir. Çocuklarına fenâ dedikleri şeyleri yapmamalı, iyi işler yaparak onlara numûne-i imtisâl, hüsn-i misâl olmalıdırlar"⁵¹.

Kadınlar Dünyası'nda çocuk terbiyesiyle ilgili olarak ele alınan bir başka konuda mürebbiyelik meselesidir. Bu hususta, ilk terbiyesini bir mürebbiyeden alan Sadiye Hanım'ın monolog halinde kaleme aldığı mektubuna dergide yer verilmiştir. Sadiye Hanım mektubunda, ilk terbiyeyi bir hanım nineden aldığını ve terbiyesine gereken ihtimamın gösterilmediğinden yakınmakta ve toplumda var olan mürebbiyelik geleneğine karşı çıkarak;

⁴⁶ "...Demekki istikbâl-i hayât-ı millet olan çocuklarımızı muhibb-i iktisâd olarak büyütmeliyiz". Bkz. A. Cevat, "Çocukları Hayâta Hazırlamak", S.114, 18 Teşrin-i evvel 1329, s.14.

⁴⁷ "Çocuk Terbiyesi", S. 106, 24 Ağustos 1329, s.13.

⁴⁸ "Adalet kızım.ağlama.Ağlama sevgili kızım sen büyü vatanını sev düşmanlarımızdan o bî-çâre vatandaşların intikâmını al". Bkz. "Çocuk Terbiyesi", S. 106, s.13.

⁴⁹ S. A. Rıza, "Ana Mektebi Münâsebetiyle", S.31, 4 Mayıs 1329, s.2.

⁵⁰ A. Cevat, "Âile-6-", S.55, 28 Mayıs 1329, s.3.

⁵¹ Bu makalede, çocuklar yetiştirilirken annelerin dikkat etmesi gereken bazı hususiyetlere de yer verilmektedir. Bkz. Sacide, "Kızlarımızın Cihâzı Ne Olmalıdır?", S.105, 17 Ağustos 1329, s.5.

“O zavallı yavrucakları büyütme, onlara yaşamayı, bilmeyi, vâzifeyi, vâlideliği öğretmek ve birtakım bi-çâreleri ahlâksız mürebbiyelerin elinden kurtarmak lâzımdır”⁵² demek suretiyle, mevcut mürebbiyelerin yetersiz olduklarını ve çocukları hayata hazırlamadıklarını savunmaktadır.

Sonuç olarak; ailelerin çocuklarına yeterli terbiye vermediklerine dair çeşitli eleştirilerin yapıldığı yazılara dergide rastlanılmaktadır. Bu eleştirilerde çocuk terbiyesinin yeterli olmamasında başlıca sebepler olarak; tahsil görmeden yetişmesi, ilim ve irfan eksikliği, insanların gelenek baskısı altında ezilmesi, toplumdaki ekonomik sıkıntılar, ebeveynlerin yanlış tutum ve davranışları vb. gibi etkenler sıralanmaktadır.

Çocuk terbiyesindeki bu olumsuzlukların telafisine yönelik olarak dergide, anneleri bilgilendirmek amacıyla son derece faydalı bilgilerin verildiği görülmektedir. Bu yazılarda dikkat çeken hususlar şunlardır: Birincisi, çocukların ahlaki terbiye yanında, fikri, ilmi ve bedeni terbiyeden de geçirilmesinin gerekli olduğu; ikincisi, çocukların ceza ve dayakla büyütülmemesi; üçüncüsü, kadınların donanımlı bir şekilde eğitilmesinin elzem olduğudur.

4. Çocuk Eğitim

Çocuğun yetiştirilmesinde ikinci önemli kurum okullardır. Fakat Osmanlı'nın son döneminde okullar vazifelerini hakkıyla ifa edememekteydi. Çünkü yenilgiyle sonuçlanan savaşların neticesinde eğitim öğretim de sekteye uğramaktaydı⁵³. Öncelikle eğitim kurumlarının ıslah edilmesi gerekmektedir ve bunun için de her türlü fedakârlığın yapılması da şarttı⁵⁴.

Eğitim sisteminin değişmesini ve eğitimde reform tartışmasını yapan diğer bir kişi de E. S. Ali idi. O, eğitimi düzeltbilmenin ciddi bir sabır ve sebat gerektirdiği üzerinde durmakta ve çözüm olarak da şu önerileri sunmaktadır:

“Meşrûtiyetimiz henüz altı seneliktir. Şimdilik her şeyin fikdânı serî‘ bir terâkkiye elbet men‘ eder. Bugünkü mesâ‘inin iktitâfi âtide mümkündür. ‘Umûmî kavâ‘id-i tâbî‘iyye teba‘iyyet lâzım. Bugün bir mekteb açmak, dört sâ‘at zarfında vatâna hizmet edecek adamlar yetiştirmek zannederizki ancak hayâlât-ı mudhike arasında bulunabilir! Sabr lâzım, bize tembelliğin, ne de garâbetin lüzûmu var. Yalnız ‘azm ve sebât ve sabr...”⁵⁵.

A. Haydar ise, okulların bozulmasına iki sebebin yol açtığını ifade etmektedir. Bu sebeplerden birincisi itimatsızlık, ikincisi ise düzenli olarak ücret verilmemesiydi. Ebeveynler çocuklarını okula verdikleri zaman kalben tereddüt içinde kaldıklarını ve bu sebeple de senede iki veya üç okul değiştiren çocukların okullarda aksaklıkların meydana gelmesine sebep olmaktadır. Bozulmanın diğer bir sebebi de, düzenli olarak okul aidatlarının verilmemesiydi. Okul ücretinin verilmesi ailelere ekonomik nedenlerle çok ağır külfet getirmekteydi. Oysa eğitim demek aynı zamanda masraf demekti. Çünkü okullar varidatla mevcudiyetini sürdürmekteydi⁵⁶.

Eğitim alanındaki bu bozulmanın tamiri ve bir düzen dairesinde yeniden işler hale gelebilmesi için çeşitli yorumlar yapılmakta vefarklı çözüm önerileri sunulmaktaydı. E. S. Ali'nin kaleme aldığı bir makalede kendisine yazılan bir mektuba cevaben;

“Aldığımız bir mektûbda beyân olduğu gibi bir ma‘ârif tarhına başlamak, esâsen tezâyüd eden vergiler, gümrük rüsûmu dolayısıyla mutazarrır olan halkı bir kat daha ezmek demektir... Binâen-‘aleyh böyle olmasını muvâfik göremeyiz” diyerek eğitim vergisinin tanzimine karşı çıkmakta ve onun yerine zengin aileler tarafından oluşturulacak bir talim heyeti tarafından eğitim masraflarının üstlenilmesini teklif etmekteydi⁵⁷.

⁵² Sadiye, “Aziz Hemşirelerim!”, S.11, 14 Nisan 1329, s.3.

⁵³“Birçok senelerin yığınlarla enkâzımevânında bir de ma‘ârifharâbe-zâra dönmüş. Bir felâket ocağımız var ki zannıma göre bu, felâketlerimizi teşkil eden esbâbın biri ve belki de başlıcasıdır”. Bkz. Mevhibe Mustafa, “Ma‘arifimiz”, S.17, 20 Nisan 1329, s.3.

⁵⁴“Fakat bana öyle geliyor ki, bi’l-‘umûm şu‘abâtta evvel en ziyâde ehemmiyetle nazar-ı dikkate almaya mecbûr bulunduğumuz ve kat‘iyyetle ıslâhına muhtâc olduğumuz ve hatta her şeye takaddümen fedâkârlık edilmesi lâzım gelen bir nokta ancak ma‘ârifimizdir”. Bkz. M. Mustafa, “Ma‘arifimiz”, S.17, s. 3.

⁵⁵ E. S. Ali, “Terâkki-i Ma‘ârif”, S.51, 24 Mayıs 1329, s.2.

⁵⁶ A. Haydar, “Yine Mekteblerimiz”, S.22, 25 Nisan 1329, s.3.

⁵⁷ E. S. Ali, “Mektebler”, S.16, 19 Nisan 1329, s.1.

E. S. Ali yukarıdaki gerekçelerle eğitim vergisine karşı çıkarken, M. Mustafa ise mevcut okulların amacına uygun işlevini yerine getiremediğini ifade ederek Maarif Nezâreti'ni faal olmaya davet etmekte ve eğitim vergisini şu sözlerle savunmaktadır:

“Ben bu cevâba kökten itirâz ediyorum. Bugün milletimiz felâket anında nasıl ki hükümetimizin vaz' ettiği yüzde yigirmi beş harb vergisini bilâ-tereddüd kabûl etti, acebmaksada hizmet edecek olan bir ma'ârif vergisini red mi edecek?”⁵⁸

Osmanlı eğitim sisteminin sorgulanarak tartışmaya açılması, kusurlarının ve eksikliklerinin giderilmesi hususunda birçok kadın hemfikirdi. Kadınlar Dünyası Dergisi her alanda olduğu gibi bu mevzuda da kadınların güçlü sesiydi. Dergi yönetimi, toplumun ilerlemesini çocuklara verilecek iyi eğitimle sağlanabileceğine inanmaktaydılar. Fakat çocukların eğitimi için mevcut olan şartlar ve mahalle mektepleri çok yetersizdi. Nitekim mahalle mekteplerini S. Büran şu şekilde tasvir etmekteydi:

“Bizde mahalle mektepleri teşkîlâtı hiçbir memlekette eşini göremez bir u'cûbedir. Bir garîbe-i ma'ârifdir!... Mahalle mekteplerinin hâlini bilenler, o ekserisi ahurdan nişân veren binâları bir mezbâha-i terbiye olarak telakkî ederler ki... Haklıdırlar da!”⁵⁹

Hakikaten ne Maarif Nezâreti ne de mektepler gerçek işlevlerini yerine getirebilmekteydi. Bu sorunun farkında olan bir toplum ve bu sorunu dergiye taşıyan büyük bir kadın kitlesi mevcuttu. Kadınlar Dünyası, eğitim meselelerini dile getirmesi yanında, okullarda uygulanan öğretim usullerine de yer vermekte ve bu hususlarda kadın okurları bilgilendirmeye çalışmaktaydı. Bu konuda M. Mustafa Osmanlı eğitim kurumları hakkında şunları söylemektedir:

“Bizde tahsîl ibtidâ'î, rüşdiye, idâdî ve 'âli nâmlarıyla dört kısma ayrılmıştır ki bu sayıya bir de şu'be kısmını ilâve edersek tahsîli beş kısma taksim etmiş oluruz. İşte bu beş sınıf tahsilden en ziyâde ihtimâm edilmesi lâzım gelen şu'be kısmı ki esâstır, bu husûsda bizde tatbîk edilen bir nev'-zâd kadar bile olamadığını 'arz edeceğim’⁶⁰.

Osmanlı toplumunda şube olarak tabir edilen okulöncesi eğitim, batı medeniyetinde karşılığı *çocuk bahçeleri* olarak ifade edilmektedir. Bu okulun öğretmenleri gelişigüzel değil, yüksek tahsil gören ve birçok ilme vakıf olan kimselerden seçilmekteydi⁶¹.

Ancak yukarıda M. Mustafa'nın da ifade ettiği üzere, en fazla önem verilmesi gereken eğitimin şube kısmında olması gerekirken, bu eğitime yeteri kadar önem verilmediğidir. Nitekim S. A. Rıza da mevcut eğitim anlayışını eleştirmekte ve çocuk bahçeleri uygulamasını desteklemektedir. Ona göre, mevcut uygulamada dört yaşını tamamlayan çocukların okula alındığını oysa yedi yaşına kadar çocukları okuyup yazmakla meşgul etmek veya onları zorlamak çocukların gelişimi adına zararlı bir metottu. Aynı zamanda üç-dört yaşlarındaki bir çocuğun evde kapalı bir ortamda kalması da son derece sakıncalıydı. Bu nedenlerle;

“Yaşları üçden yediye kadar olan çocuklar için ibtidâ (azîl=melce-i etfâl) ve bi'l-âhire (jardin danfan=çocuk bağçesi) nâmıyla terbiye mektepleri açmışlardır. Bu mekteplerdeki etfâl öyle okuyub yazma ile mükellef değildirler. Çünkü bu san'atı öğrenmek için icâbeden idrâk ve muhâkemededen henüz mahrûmdurlar. Bu yaşdaki çocuklar asla sıkılmayub ferih ve fahûr büyümeli’⁶² demek suretiyle çocuk bahçeleri uygulamasını önemsemektedir.

Bahçe mekteplerinde eğitim, beden, fikir ve ahlâk terbiyesine dayanmaktaydı. Beden terbiyesi için, çocuklar mürebbiyelerinin gözetimi altında intizam dâhilinde oynatılmaktaydı. Çocukların fikri gelişimi için, onların anlayabileceği seviyede çevrelerindeki eşyalar hakkında çocuklara bilgi verilmekteydi. Ahlâki terbiye için de, iyi

⁵⁸ M. Mustafa, “Terbiye-i Etfâl”, S.17, s.3-4.

⁵⁹S. Büran, “Dâru'l-Fünûn Konferans Salonunda Osmanlı Hanımları-Tahsîl ve Terbiye 'Alemimizde”, S.102, 27 Temmuz 1329, s.4.

⁶⁰M. Mustafa, “Ma'ârifimiz”, S. 22, 25 Nisan 1329, s. 3.

⁶¹Osmanlı'da “çocuk bahçeleri” öğretmenlerine “muhafız” denilmekteydi. Bkz. M. Mustafa, “Ma'ârifimiz”, S. 22, s. 3.

⁶²S. A. Rıza, “Bağçe Mekteplerimiz”, S. 13, 16 Nisan 1329, s. 3.

düzenlenmiş hikâyeler okunmakta ve çocuklara şarkılar söylenmekteydi. Bu program dâhilinde yetişen çocuklar, iptidai mektebe başlayacak ve kısa zamanda okuma yazmayı öğrenecek hale gelmekteydiler⁶³.

Okullarda çocuk bahçelerinin oluşturulmasının gerekliliğine inanan ve destekleyen diğer bir kişi de Ana Mektebi'nin⁶⁴ de yöneticisi olan A. Haydar idi. O çocuk bahçesi uygulamasıyla ilgili yazdığı makalede; çocuk terbiyesi hakkında toplumda var olan yanlış anlayışları, öğretmenlerin uyguladıkları menfi yöntemleri ve çocuğun ruh dünyasını inceledi⁶⁵.

Kadınlar Dünyası kız çocuklarının eğitimini hususi olarak ele almaktaydı. Mahalle mektebinden sonra genellikle kız çocuklarının tahsiline son verilmekteydi. Hatta bazı annelerin “ A kızım, o kadar okuyupda kâtib mi olacaksın?” şeklindeki ifadeleri kız çocuklarının öğrenimine karşı tutumlarını göstermekteydi. Oysa bugünün kız çocukları geleceğin anneleri olarak özellikle gelecek nesilleri yetiştirme misyonunu yükleneyecek onlar olacaktı⁶⁶.

Fakat aileler, on-on iki yaşlarına giren kız çocuklarını, nişan çağına girdi gerekçesiyle okuldan almaları, kız çocuklarının eğitimine bir engel oluşturmaktaydı. Bu hususta kadın yazarların, ailelere ciddi eleştirilerde buldukları görülmektedir. Bu eleştirilerde dikkat çeken bir hususta; kız çocuklarını okuldan alan ailelerin, tahsile devam eden diğer kız çocuklarının haklarında çeşitli iftiralarda bulunarak, onları da okulu terk etmeye zorlamalarıdır. Hatta bu sebeple bazı taşra okullarında, rüştiye sınıflarına devam eden hemen hemen hiç kız çocuğunun bulunmadığı ifade edilmektedir⁶⁷.

Milletin geleceği için kız çocuklarının okutulması elzemdi. Fakattüm ülkede kızlar için idadi (lise)derecesinde bir darulmuallimat (kız öğretmen okulu) ve bir de idadi bulunmakta olup, kızlar için bu mevcut okulların yeterli olduğu da söylenemezdi. Bununla beraber açılan bu okullar dahi ilk zamanlarda öğrenci bulmakta oldukça sıkıntı çektiler. Ancak sonraki yıllarda öğrencilerin yoğun talebi karşısında, imtihan usulü ile öğrenci kaydetmeye başladılar.

Kadınlar Dünyası, eğitime devam edenler yanında eğitime devam edemeyen ve evlerinde atıl durumda olan çok sayıda kız çocuğu⁶⁸ için de çeşitli okulların açılmasına yönelik yayınlar yapmakta ve bir kamuoyu oluşturmaya çalışmaktaydı⁶⁹. Bu hususta S. Büran dergiye yazdığı bir makalede; okula devam edemeyen kız çocukları ve okuryazarlıkları yeterli olmayan kadınlar için de, her mahallede dersane açılmasını önermekte ve bu teklifin Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti tarafından desteklenmesini ümit etmekteydi⁷⁰. M. Belkıs'da, erkek çocukları için açılan darüşşafaka okulunun, kimsesiz kız çocukları içinde açılmasını talep etmekteydi. Hatta bu faaliyet için erkeklerden yardım talep edilmesini ve giderler için de Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye'nin yardım edebileceğini yazmaktaydı⁷¹.

⁶³“Çocuk yedi yaşına gelinceye kadar böyle bir terbiye-i esâsiye aldıktan ve kuvve-i idrâkiyesi inkişâf bulduktan sonra bir mekteb-i ibtidâ'iyeye girerse o senelerce öğrenemeyeceği okuyup yazmayı üç ayda beller ve altı yedi senede tahsil olunagelen fûnûmî üç dört sene zarfında ta'lim edebilir”. Bkz. S. A. Rıza, “Bağçe Mektelerimiz”, S.13, s. 3.

⁶⁴Ana Mektebi'nde sınıflar; valide sınıfı, ihtiyat sınıfı, ibtidai birinci sene, ibtidai ikinci sene, rüşti birinci sene, rüşti ikinci sene, rüşti üçüncü sene olmak üzere tasnif edilmekteydi. Bu programın her sınıfında belli dersler okutulmaktaydı. Valide sınıfı günümüz anaokullarına benzemektedir. Bkz. A. Haydar, “Ders Programları”, S.23, 26 Nisan 1329, s.4.

⁶⁵ A. Haydar, “Mekteplerde Çocuk Bahçeleri”, S.28, 1 Mayıs 1329, s.2.

⁶⁶“Ey rûh mesâbesinde olan vatânın mu'azzez, mukaddes vâlideleri! Kızlarımızın okuduklarını çok görmeyelim, vatânın şeref-i istikbâlinde bunlar da hissedârdır. Herhâlde istikbâlinin te'mîni için tahsile olan ihtimâmlarını tezyîde bezl-i gayret edelim, ittihâd edelim”. Bkz. Fehmiye Çerkes Cemal, “Ezkiyâ-yı Nisvânı Yetiştirmek”, S.35, 8 Mayıs 1329, s.4.

⁶⁷ Hatice, “Kızlarımızın Lüzûm-ı Tahsîli”, S. 88, 30 Haziran 1329, s.3.

⁶⁸ M. Belkıs, “Ma'ârif Nezâretinden Büyük Bir Temenni”, S.92, 4 Temmuz 1329, s.1.

⁶⁹Örneğin, M. Belkıs dergiye yazdığı makalede şu sözleri sarf etmektedir: “Koca Osmanlığa bir tanecik mektebin ne te'sîri olabilir? Kaç kişi çıkacak da vatanlarını islâh edecekler? Bu kadar az bir kitle mâni'-i terâkkî olanlar arasında mahv olur bile”. Bkz. M. Belkıs, “Ma'ârif Nezâretinden Büyük Bir Temenni”, S. 92, s. 1.

⁷⁰ S. Büran, “Bir Teklîf”, S. 88, 30 Haziran 1329, s. 1-2.

⁷¹“Teklîfim erkek çocuklarının olduğu gibi bî-kes bî-vâye kız çocukları için ‘âlem-i İslâm'da bütün erbâb-ı hâmiyetin mu'avenetleriyle bir kız dâru'ş-şafakası küşâd etmelidir”. M. Belkıs, “Kız Dâru'ş-Şafakası”, S. 95, 7 Temmuz 1329, s. 1.

Sonuç

Görüldüğü gibi; Kadınlar Dünyası etrafında birleşen kadın aydınların bütün çabaları kız çocukları arasında eğitimi yaygınlaştırmak ve iyi bir eğitim almalarını sağlamaktı. Böylece şimdiye kadar toplumda itilen, horlanan kadınlar yerine, saygı gören eğitilmiş kadınlar yer alacak ve en önemlisi gelecek nesiller bilinçli anneler vasıtasıyla yetiştirilecekti.

Modernleşme sürecinde kadının yerini kapsamlı şekilde inceleyen Kadınlar Dünyası dergisine göre çağın gerektirdiği eğitim seviyesini yakalamak ve geleneksel bazı adet ve davranışlardan kadınların gördüğü zararı topluma duyurabilmek ve bu bağlamda kadınları bilinçlendirme adını bir dizi faaliyetleri organize edebilmek için tüm olumsuzluklara rağmen 1913-1921 yılları arasında varlığını sürdürmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Kadınlar Dünyası Dergisi

A. Cevat, “Çocukları Hayâta Hazırlamak”, *Kadınlar Dünyası*, S.114, 18 Teşrin-i evvel 1329.

_ “Tereddiyât-ı Bedeniyye”, *Kadınlar Dünyası*, S.97, 9 Temmuz 1329.

A. Haydar, “Ders Programları”, *Kadınlar Dünyası*, S.23, 26 Nisan 1329.

_ “Mekteplerde Çocuk Bağçeleri”, *Kadınlar Dünyası*, S.28, 1 Mayıs 1329.

_ “Yine Mekteplerimiz”, *Kadınlar Dünyası*, S.22, 25 Nisan 1329.

Azize Şadi, “Terbiye-i İbtidâ’iye”, *Kadınlar Dünyası*, S.19, 22 Nisan 1329

S. Büran, “Dâru’l-Fünûn Konferans Salonunda Osmanlı Hanımları-Tahsîl ve Terbiye “Âlemimizde”, *Kadınlar Dünyası*, S.102, 27 Temmuz 1329.

Emine Seher Ali, “ Mektepler”, *Kadınlar Dünyası*, S.16, 19 Nisan 1329.

_ “Terâkki-i Ma’ârif”, *Kadınlar Dünyası*, S.51, 24 Mayıs 1329.

Fehmiye Çerkes Cemal, “Ezkiyâ-yı Nisvânı Yetiştirmek”, *Kadınlar Dünyası*, S.35, 8 Mayıs 1329.

Hatice, “Kızlarımızın Lüzûm-ı Tahsîli”, *Kadınlar Dünyası*, S. 88, 30 Haziran 1329, s.3.

İkbal İsmail, “Çocuklarımıza Nasıl Bakmalı”, *Kadınlar Dünyası*. S. 124, 125, 126.

M. Belkıs, “Ma’ârif Nezâretinden Büyük Bir Temenni”, *Kadınlar Dünyası*, S.92, 4 Temmuz 1329, s.1

_ “Ma’ârif Nezâretinden Büyük Bir Temenni”, *Kadınlar Dünyası*, S. 92, s. 1.

_ “Terbiye-i İbtidâ’iyede Te’dübin Zarârları”, *Kadınlar Dünyası*, S. 61, 3 Haziran 1329,

_ ” Kız Dârü’ş-Şafakası”, S. 95, *Kadınlar Dünyası*, 7 Temmuz 1329, s. 1.

M. Mustafa, “Terbiye-i Etfâl”, *Kadınlar Dünyası*, S.17.

Mevhibe Mustafa, “ Ma’arifimiz”, *Kadınlar Dünyası*, S.17, 20 Nisan 1329.

Muzaffer Refik, “Çocuğun Beden ve Ruh”, S. 51, 68, 73, 74, 95.

Nazife İclâl, “Bir Çocuk İlk Terbiye-i Ağuş-ı Maderde Alır”, *Kadınlar Dünyası*, S. 21, 24 Nisan 1329,

S. A. Rıza, “Bağçe Mektelerimiz”, *Kadınlar Dünyası*, S.13.

S. Büran, “Bir Teklîf”, *Kadınlar Dünyası*, S. 88, 30 Haziran 1329

Sacide, “Kızlarımızın Cihâzı Ne Olmalıdır?”, *Kadınlar Dünyası*, S.105, 17 Ağustos 1329.

Sıdika Ali Rıza, “Usûl-i Terbiye Nakîsalarımızdan”, *Kadınlar Dünyası*, S. 34, 7 Mayıs 1329.

Şadiye, “Aziz Hemşirelerim!”, *Kadınlar Dünyası*, S.11, 14 Nisan 1329.

Şâmlı S. L., “Hayât-ı Nisvîyemizde Fikdân-ı Ma‘ârif”, *Kadınlar Dünyası*, S.8, 11 Nisan 1329.

Ek-I: Osmanlıca ve Fransızca Kapak (*Kadınlar Dünyası Dergisi*, S. 123, 21 Aralık 1913)

